

POLA STOLJEĆA OD SPLITSKOGA HRVATSKOG PROLJEĆA

Stavljajući, zbog prostornih ograničenja, za neku drugu zgodu već napisane opaske o smislu i razlozima interpretativnog svođenja takozvanoga Hrvatskog proljeća na tri udžbenički shematizirane sastavnice koje su sve bile integralni dijelovi ondašnjega političkog sustava – prema korolaru onoga mussolinijevskog aksioma: sve u Partiji, ništa izvan Partije i ništa protiv Partije! – i sada, dok prebiramo manifestacije kojima je posljednjih mjeseci prigodno obilježena obljetnica događaja kojima je kulminirao proces što je u prvom redu bio upravljen na umivanje i reformiranje Jugoslavije, ali je u nekim segmentima nužno nadilazio strogo određene okvire jugoslavenskoga boljševičkog federalizma, lako je zapaziti da je to hrvatsko komunističko proljeće, kako ga je svojedobno vrlo precizno i plastično nazvao Hrvoje Šošić, i dalje ograničeno na zagrebačka zbivanja.

Stvarnost je, dakako, bila drugačija, razvedenija, šira i složenija, i kao što ju nije moguće shvatiti bez uvida u previranja na tzv. lokalnim razinama, tako se ni nacionalno-politički i simbolički najvrjednija od njezinih kanoniziranih, udžbeničko-politički propisanih sastavnica, ona omladinska, sveučilištarska, ne može u cijelosti shvatiti i ocjenjivati bez istraživanja mnogostrukim razlozima određenih i oblikovanih procesa u hrvatskim srednjim školama i na visokim učilištima – svjetovnim i vjerskim – izvan Zagreba: od Splita i Rijeke, do Osijeka i Dubrovnika. To je dodatni razlog zbog kojega valja pozdraviti zbornik sjećanja koji je pod naslovom *Hrvatsko proljeće u sjećanjima splitskih proljećara* (252 str.) objavljen u nakladi splitskog ogranka Matice hrvatske pred kraj 2021., o pedesetoj obljetnici štrajka na Zagrebačkom sveučilištu, kojemu se je – u duhu nastojanja da se ustroji sveučilište koje će ponovno, nakon tri desetljeća, i službeno opet biti nazvano Hrvatskim – pridružio i veliki dio hrvatskih sveučilištaraca u Splitu.

Kad bi čovjek htio cjepidlačiti, mogao bi primijetiti da naslov toga splitskog zbornika možda i nije sasvim precizan, jer je u stvarnosti posrijedi zbirka sjećanja mahom ondašnjih sveučilištaraca, a ne i proljećara iz drugih slojeva društva. No, to mu je svakako manji nedostatak od načina na

Piše:

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

koji je uređen i tiskan, vapeći od *jeftinoće*: u proširanu uvezu, s koricama bez preklopa, s površnim prijelomom i ilustracijama dramatično slabe kakvoće. (Ne dvojim da su mnogim čitateljima opaske ove vrste dosadne; ja pak na njima uporno i donkihotski inzistiram, iz didaktičkih razloga, u uvijek istoj naivnoj nadi da će ljudi shvatiti kako urednik ne postoji zato da bi mu ime

bilo otisnuto u knjizi, nego zato da preuzme odgovornost da knjiga bude, s jedne strane, lijepa i trajna kao predmet – jer je knjiga i to! – a s druge strane upotrebljiva i iskoristiva kao štivo, i kao gradivo za stručne i znanstvene studije.)

A koliko je suditi po impresumu, u ovome slučaju zasluge za te nedostatke solidarno dijeli čak troje urednika – troje urednika za knjigu skromna opsega i još skromnije opreme! – Tea Tereza Vidović Schreiber, Hicela Ivon i Vlaho Kovačević. Njima zajedno treba dobrim dijelom zahvaliti i to da zbornik nema kazala osoba – što, dakako, smanjuje i ozbiljnost i upotrebljivost svake knjige ove vrste – premda te urednike dijelom ispričava to što jednako svjedočanstvo svoje lijenosti odaju i jamačno izdašnije

subvencionirana slična izdanja Matičine središnjice, pa i Akademije: i tamo, naime, često izostane pristojan trud kako bi knjiga doista mogla poslužiti čitatelju, napose strukovnjaku. Ili je – da se narugamo sami sebi – možda posrijedi nešto sasvim drugo: možda samo svjedočimo fanatičnoj uredničkoj vjeri u akribičnost budućih povjesničara Hrvatskoga proljeća, kojima će u potrazi za podatkom o, recimo, Goranu Mijanu, Jakovu Bačiću ili nekome trećem (ova su dva imena spomenuta zato što mi se je knjiga slučajno otvorila na stranice na kojima su spomenuta), pročitati cijeli zbornik u nadi da će neki podatak o tim ljudima pronaći, što bi valjda trebalo biti lakše nego da im je omogućeno poslužiti se jednostavnim, sasvim banalnom domišljatošću pametne čeljadi još od renesansnoga doba: kazalom osoba.

Uz to, samo dragi Bog će znati, o čemu su mislili autori priloga i urednici zbornika, kad su se razmetali akronimima, s osobitom strašću reducirajući ime vlastite države na „RH“ (uopće ne osjećajući da joj se time rugaju onako kako bi se svojoj domovini narugao Francuz koji bi kazao da je doputovao iz „RF“, ili Austrijanac koji bi se pohvalio da sutra putuje natrag u „RÖ“), ili kad su propuštali navesti puno ime svojih kolega, prijatelja ili suradnika, zbog čega danas čitatelj – ako ih nije poznavao osobno – nema pojma ni kojega su spola, primjerice, D. Bušić, D. Prlj, J. Prka itd., a kamoli tko su ti ljudi. Očito, tako je teško napisati imena ljudi, i tako je rječito kad taj nedostatak ne bode oči ni autorima, ni urednicima niti lektoru.

A na puno mjesta zbornik pokazuje ili da nam je i materinski jezik težak ili da autori priloga imaju dara za humor. Kako, naime, drugačije objasniti zapanjujuće njihove poteškoće s padežima i odnosnim zamjenicama; kako ne zastati pred sintagmom da se je nešto događalo „u vidu štrajka“, a sad se objavljuje „u vidu Zbornika“; da je netko nešto „doživjeo“ umjesto doživio; kako ne uživati u ljepotama birokratskog jezika, prema kojemu se je u nekom trenutku „pristupilo uništavanju istih [tj. kompromitirajućih dokumenata]“, ili je nešto iz „iste [tj. žalbe] bilo vidljivo“; kako se ne zadiviti formulaciji da je „netko od nas iz moje ‘družine’“ nešto učinio; ili

onoj da je pokrenut stegovni postupak „s prijedlogom, u pravcu...“; ili da je „sadržaj razgovora na informativnom razgovoru“ bio takav i takav; a da je netko izišao za govornicu pa „rekao u pravcu“; pri čemu su neki pojedinci bili „obiteljski ljudi s formiranim obiteljima“, a drugi su u nekom trenutku postali „pasivni u djelovanju“; pa je jednom zgodom netko nešto mislio „po pitanju“ nečega, a drugi je „izjavio, u pravcu“ nečega, dok je drugom zgodom Ante Paradžik „iznio ideju u pravcu“...

I onda se čovjek, htio–ne htio, mora upitati, s kojim bi se blagodatima „po pitanju“ i „u pravcu“ susreo „u vidu čitanja“ zbornika ili u svome „pasivnom djelovanju“, da je „isti“ (tj. zbornik) imao samo jednog urednika, kad su rječnik hrvatskog jezika, njegova sintaksa i stilistika ovako obogaćeni uz njih troje, i uz lektora kao četvrtoga... U zborniku je, naime, navedeno da je lektoriran (i da ga je lektorirao Ivan Bošković), čemu također – jer i tu su vidljive uredničke zasluge! – ne valja vjerovati na riječ (dok nazubna čitatelja uvjeravam da sam u ovom nabranjanju bio puno pomirljiviji i darežljiviji nego što bi pristojan, priseban i odgovoran čovjek smio biti!).

Lako je, naime, pokazati da je većina priloga u zborniku vrlo vješto i uspješno izmahnula čak i najpovršnijoj lekturi. Da je drugačije, ne bi nam – pored spomenutih i mnogih drugih, nespomenutih a jednako umiljatih redaktorskih propusta, koji zbog njegova, a ne zbog prikazivačeva obraza ne bi smjeli promaknuti ni savjesnu lektoru – oči kopale rugobe poput „osmjeha“ i „Volovskoga“ (naime: Voloskoga, mjestašca koje nam nudi „osmjeh“ kao ona nepismena reklama nekadašnjega trgovačkog lanca!), a kamoli grubi srbizmi i rogobatne tuđice koje su nam više od stotinu godina nametane preko toga bratskog i nesvrstano jezika.

Ovako nam se sa stranica zbornika koji izlazi pod okriljem najstarije hrvatske kulturne institucije, na našu sramotu beče rječnički dragulji poput: „uprošćeno“, „podsticali“, „lupa“, „posjeta“, „žiža“, „razočarenje“, „filmska traka“, „upražnjavanje“ i još stotine sličnih, odnosno: prava poplava dokaza o dubini traga koji je srpski jezični imperijalizam zaorao u Hrvatskoj, rječito nam pokazujući da i među nacionalno svjesnim i fakultetski naobraženim Hrvatima imade more (i veće i strašnije od onoga Matoševa *gologa mora, mora tuposti, tog Mrtvog mora naše gluposti*) onih, koji se i nehotice nude kao dokaz opravdanosti političko-jezičnih natega Snježane

Splitski sveučilištarci 1971.: Miroslav Veić i Ante Batarelo gore, u prvom redu Drago Ćutuk (u sredini) i Josip Brdar (desno)

Kordić, Miljenka Jergovića i njima sličnih zagovornika „naške“, hrvatsko-srpske jezične sinteze koja bi, za račun tzv. većih naklada i izdašnjih honorara, preko kulturnog jedinstva imala ponovno voditi do oživljavanja jugoslavjanskih, regionskih, jugosferskih, zapadnobalkanskih ili kako-se-sve-ne-zovu integracija (jer, sve je to sporedno, glavno je samo da Hrvatske nema).

U zborniku su pak uvršteni prilozima trinaestero autora: Marije Bošković („Hrvatsko proljeće u očima tadašnje maturantice: moje uspomene na splitsku 1971./1972.“), Josipa Brdara („Crtice iz sjećanja na Hrvatsko proljeće i štrajk sveučilištaraca 1971. godine“), Ivana Čaljkušića („O Hrvatskom proljeću, na drugi način“), Drage Ćutuka („‘Hrvatsko proljeće’ u Splitu – 50 godina poslije“), Dane Maretića („Moj osvrt na 50. obljetnicu studentskih događanja iz 1971.“), Tomislava Marića („‘Miris’ Hrvatskog proljeća“), Borislava Maričića („Memento jednog splitskog proljećara s Pravnog fakulteta u Splitu“), Vanje Mladine („Pedeset godina sjećanja“), Nede Nižetić (djev. Mudnić) („Sjećanje“), Ivica Tolića („Sjećanja na studentski štrajk i razdoblje nakon Karađorđeva“) i Miroslava Veića („Hrvatsko proljeće“).

Zbog ne sasvim jasnih je razloga kao faksimil, a ne kao prijepis, uvršten tekst Mate Rabotege („Hrvatsko proljeće kao trajna inspiracija“), izvorno objavljen 1996. u *Hrvatskim obzorjima*, časopisu Matice Hrvatske Split (koja je tada, zbog izmjena Zakona o udrugama motiviranih razlozima koje sam nabacio u jednom uvodniku prije četvrt stoljeća, a koje će jednom i zbog našega obraza trebati puno temeljitije problematizirati, stvarno i pravno bila odvo-

jena od središnje Matice), a svoje mjesto u zborniku, poput Pilata u „Vjeronjanju“, našao je i otac jedne od urednica, Veseljko Vidović, s prilogom pod naslovom „Trajni ožiljci Hrvatskog proljeća“.

Kao što barem od Grahama Greena naovamo znademo da je dobro imati svoga čovjeka u Havani, tako ovom zgodom shvaćamo koliko je dobro imati i svog čovjeka na uredničkome mjestu. Budući, naime, da se je Providnost pobrinula da mu kći bude potpisana kao jedna od urednica zbornika, tako se je, eto, pobrinula da nas, njezinim marom i zalaganjem, svojim zapisom obdari i autor malešne knjižice stihova što je pod naslovom *Tito svjetionik mira* objavljena u Šibeniku davne 1982., „u čast 90. godišnjice Titova rođenja i 45. godišnjice njegova rukovođenja Partijom“. I prema katološkim opisima zbirka imade svega 36 stranica, ali je zato – oh, kako poetično! – okićena s čak petnaest fotografija Josipa Broza, u raznim zgodama i prigodama, s liderima nesvrstanih i bez njih, nažalost bez onih na kojima je razdragan u društvu Idiya Amina, Gadafija, Sadama Huseina i drugih sličnih likova afroazijske političke faune u koju nas je taj *svjetionik mira* desetljećima otpravljao.

Svaka velika obljetnica, kako vidimo, nađe svoga pjesnika, pa je tako u Veseljku Vidoviću svog pjesnika našla i ta dvostruka partijska, koja je padala baš u vrijeme kad su neki proljećari – poput Vlade Gotovca, Marka Veselice ili Franje Tuđmana – s drugim hrvatskim i nehrvatskim političkim uznicima mogli o pravoj naravi tog *svjetionika mira* meditirati u hladovini starogradiških i lepoglavskih zidova, možda s Vidovićem ponavljajući misli iz uvoda tog zbirčici, kako je „na nama (...) da se tom

najvećem sinu naših naroda odužimo za sve što je za nas uradio, a odužićemo mu se samo tako ako njegovo djelo budemo čuvali i njegovali, posebno u domenu bratstva i jedinstva i jugoslovenskog zajedništva.“

A nakon te davne egzaltirane pohvale Najvećem Sinu Naših Naroda (takozvane narodnosti su, nakon kosovske 1981., iz te čarobne formule začudo izostavljene!), pohvale što je izrečena na solidnoj srbohrvaštini („odužićemo“, „domen“, „jugoslovensko“), osobitost je novoga, današnjeg Vidovićevega prinosa Hrvatskom proljeću i trajna vrijednost njegova priloga u zborniku pogotovo u tome što je u tih desetak kartica teksta našao potrebnim pohvaliti Ljubu Prvana – poznatoga splitskog jugokomunističkog batinaša kojega su kao okružnoga javnog tužitelja po zlu upamtile stotine hrvatskih političkih uznika, što je, dometnimo onako usput, objavljivano i na ovim stranicama (a ponovljeno je čak i u samome zborniku, u prilogu Vanje Mladine!) – te uza nj i Ivicu Račana, kao i književnike Mirka Božića, hrvatskoga, i Oskara Daviča, srpskoga.

Račan, Prvan, Božić, Davičo – kako to gordo zvuči! A kad se spomenu velikani, čovjek mora zastati, pa tako pred tim imenima zastajemo i mi: Račan je zaslužio Vidovićeve pohvale jer mu se je, kaže, čak i javno ispričao zbog isključenja iz Partije. Ideal je velik, ali je, kako vidimo, i Račan bio velik; jedino ne znamo je li – nakon prihvaćanja te isprike – Vidović ponovno ostvario san svih klasno svjesnih trudbenika, naprednih pripadnika radničke klase i seljaštva kao njezina historijskog saveznika te poštene inteligencije, pa opet dobio partijsku knjižicu. Šteta da nam je taj podatak uskraćen. A da je Račanova politička zvijezda inače zasjala upravo na brutalnim progonima proljećara, danas znade svako tele (hrvatsko govedarstvo, doduše, jest u krizi i nedostaje mu poticaja, ali barem telaca imamo dovoljno!).

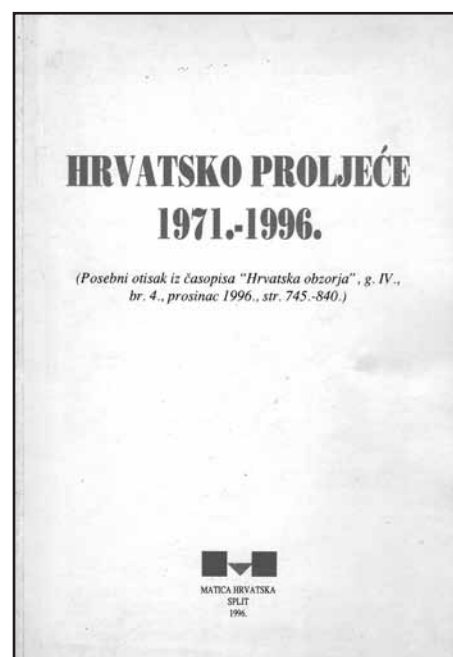
Što se, pak, ove dvojice literata tiče, Božića i Daviča, obojica su, kao što znamo, poznati po svojoj klasnoj svijesti i višedesetljetnoj dosljednoj borbi protiv hrvatskog nacionalizma i drugih kontrarevolucionarnih pojava. U kontekstu uspomena na Hrvatsko proljeće o Božiću je posprdnno i s gađenjem pisao Vlado Gotovac, a uza nj i mnogi drugi (ako se dobro sjećam, i Čedo Prica, koji je kao Srbin pokazao više dostojanstva i više hrvatskog rodoljublja od toga akademika što je i po znanju i po mudrosti bio slika i prilika akademije kojoj je bio članom, Jugoslavenske); srpski će književnik

Oskar Davičo biti upamćen i po onoj poemi „Za borce 13. maja“, objavljenoj u svibnju 1964. u zagrebačkom *Telegramu*, u vrijeme kad je glavni i odgovorni urednik tog lista bio – gle, čuda – upravo Mirko Božić.

Inače je „Trinaesti maj“ – čitateljima ovog časopisa to ne treba posebno objašnjavati – bio *Dan bezbednosti*, spomen-dan osnutka OZN-e u Drvaru 1944., pa se je Davičo, o 20. obljetnici te službe, sljedećim poetičnim stihovima prisjetio njezinih svijetlih tradicija i krvavih tragova: „U službi bezbednosti / Drug Ranković / Uneo je duh / ‘Svog revolucionarnog iskustva / I svog humanizma’. / Ali hoću da kažem / Ako služba nastaje s revolucijom / Kao vid njene samozaštite, ako se ona / Bori uz nju, raste s njom / I ne prestaje kao ni ona, / Prilagođujući se svim njenim potrebama, / Onda i ne bi trebalo gledati na nju drukče / Nego li kao na jednu specifičnu službu / Revolucije Revoluciji, / Kao jedan svrsishodan oblik revolucionarne aktivnosti.“

Nije tehnička pogreška: ove umiljate i nježne misli doista su tiskane kao stihovi (i to verzalom, jer se samo velikim slovima o velikanima smije pisati!), i smatrane su poezijom – urednik Mirko Božić ih je takvima očito smatrao! – dok u pjesničkom smislu za njima nesumnjivo ne kaskaju Vidovićeve stihovi koji nisu dali ni da ih se u *partijnosti* nadmaši: „TITO trostruki heroj u svetkovini Zagorja / stoljetni vojnik revolucionar smisao i zbilja / živa legenda Balkana / pojilište povijesti / gorostas Zemlje / neugasivi sjaj mjeseca vatre i sunca / ilegalac robijaš neumorni putnik meridijana / neugasiva iskra u svakom biću / žeđ potomstva i ljepota u Marksovom dlijetu // TITO to su odbljesci sa vječnih stranica Socijalizma / gdje traje lik misao san svijeta // TITO utkan u kalendaru poput plamenog žara / usađen u naša srca kao kamen temeljac / otkriće i jedinstvo u cjelini svijeta“.

Moguće je da je upravo daktilografska preciznost ovih informativnih stihova bila ono što je kod pjesnika „Srbije“ („Oj, Srbijo, buno među narodima...“), Oskara Daviča, budilo simpatije prema Veseljku Vidoviću, jer su autoru spomenute ganutljive poeme Trinaestomu Maju na zubu bili i srpski remetitelji jugoslavenske komunističke idile („Đogo, Nogo, Matija i ostala bratija“), ali nigdje nije *šmajserom* kosio tako brutalno kao što je u doba tzv. hrvatske šutnje kosio po hrvatskim redovima, što sâm, a što rame uz rame s KGB-om, književnikom Goranom Babićem koji je 1991., u bijegu pred Tuđmanovim klerofašizmom i ustaštvom, utočište našao kod

Hrvatsko proljeće u Splitu: posebni otisak Hrvatskih obzorja (1996.)

Slobe Miloševića i Blagoja Adžića. Kasnije ga je negdje bacilo, kao staru krpu, kako se i pristoji.

A ipak je prava šteta da Vidovićeve stihovi, objavljeni petnaestak godina nakon što je njihov autor 1967., kao mlad i perspektivan kadar ojačao partijsku ćeliju u podbiokovskim Raščanima, nisu, nažalost, našli mjesta u onome znamenitom četverobroju *Gordogana* u koji je Branko Matan uvrstio svoj izbor sluganske poezije *naših naroda* („Povijest u stihovima“), ne štedeći šesnaestogodišnjeg Antuna Šoljana („Polklon Titu“) ni osamnaestogodišnjeg Zlatka Tomićića („Udarnik“), ali zato štedeći neke druge, sebi po raznim kriterijima bliske (ili one koji su, poput, recimo, Željke Čorak, u pravo vrijeme na pravome mjestu imali prave prijatelje, koji su se založili da se povijest, je li, malčice unatrag popravi, uljepša za potrebe novog doba odnosno, da budemo precizni – cenzurira).

I zbog tog Matanova prešućivanja sasvim je umjesna Vidovićevega ogorčena opaska u ovom zborniku, da ga dosad nitko, nikad i nigdje nije zvao da održi predavanje o Hrvatskom proljeću. U bilo kojem svojstvu. Jer, doista je krajnje vrijeme da on barem sada, o četrdesetoj obljetnici izlaska iz tiska *Tita svjetionika mira*, široj društveno-političkoj zajednici, radnim ljudima i građanima te cijelomu naprednom čovječanstvu potanko objasni, što ga je – osim samih velikih obljetnica – posebno nadahnjivalo u kovanju tih stihova. A ja se skromno obvezujem predložiti aktualnoj

zagrebačkoj vlasti da onda kad svoju nesposobnost odluči prikriti povratkom Titova imena na današnji Trg Republike Hrvatske, svečanost preimenovanja poprati recitalom Vidovićevih stihova: bit će zadovoljan i on, na historijskom će se rabošu zabilježiti njegov *trudodan*, a na svoje će doći duše („seni“) i onih drugova koji su, kao negda Vidović, uz Tita bili „sretni jer su dio nje- ga“: Račan, Prvan, Božić i Davičo.

I tako dalje.

Ako, dakle, pretpostavimo da su nakladnik i urednički tercet ipak znali što hoće, pa o tome čak i razmišljali, prethodne bi *opazke* već same po sebi mogle dovoljno govoriti o ambicijama, koncepciji, intenciji i dosezima zbornika. Načelno, njega se je moglo zamisliti kao zbirku zbrda-zdola skupljenih pabiraka nabačenih na papir; moglo se je težiti tomu da se pokuša rasvijetliti što se je događalo *onda*, i zašto se je događalo baš to što se je događalo, a moglo ga se je svesti na prebiranje dojmova i sjećanja o pojedinačnim sudbinama *nakon* Karadorđeva, što – barem za moj ukus – u jednome narodu koji, poput hrvatskoga, pamti desetke, možda stotine tisuća pobijenih, i tisuće i tisuće onih koji su u puno okrutnijem razdoblju iza rešetaka proveli desetak, petnaest, pa i više godina, više gladni nego siti, i više goli i bos nego odjeveni, zacijelo nije stvar koja bi buduće naraštaje morala impresionirati i nadahnjivati.

Drugim riječima, moglo se je težiti tomu da se, koliko je to danas moguće, nadograde tekstovi uvršteni 1996. u *Hrvatska obzorja* (objavljeni i kao posebni otisak), dakle, nejednako vrijedna, ali ipak korisna sjećanja i razmišljanja Ivana Mužića, Ivana Bilića, Petra Bosnića, Ivana Boškovića, Mirka Dragovića, Andrije Dujića, Ivana Vanje Lopušinskoga, Damira Petrića, Ive Petrinovića, Zvonimira Puljića, Davorina Rudolfa te Mate Rabotega (ovdje, kako rekospo, prenesena u obliku faksimila) te Drage Čutuka, koji je sada donio novi prilog o istoj temi.

U tome bi se slučaju težilo dokumentarnosti, a ne patetici, pa se ne bi dogodilo ni to, da se nekim akterima objavljuju imena, a drugima tek inicijali, niti bi se dogodilo da neki dokumenti uvršteni u zbornik osvanu u cenzuriranu obliku, sa zacrnjenim imenima nekih osoba, koje su urednici iz zagonetnih razloga odlučili poštediti. Takav je postupak znanstveno neobjašnjiv, ali je i etički nedopustiv tamo gdje se – u tim istim dokumentima! – nije poštediti neke druge osobe, pa i one koje su u stegovnim postupcima protiv svojih kolega nastupale

faktično kao svjedoci optužbe. Jer, ako se ne štede ondašnji studenti, zašto se štede ondašnji profesori? Koji moral opravdava ta dvostruka mjerila, ili zapravo – ako se hoće biti dosljedan – o kakvom se moralu uopće može govoriti tamo gdje se hvali Ljubu Prvana?!

Uza sve ove, i mnoge druge moguće opazke, ipak valja reći kako to ne znači da zbornik odnosno tekstovi uvršteni u nj, nemaju svoju vrijednost. Imaju, osobito kad ih se hoće i znade čitati. Ne ćemo, dakle, ovdje doznati, kako je među splitskim sveučilištarcima katoličke vjeroispovijesti odjeknuo Protokol iz 1966., ne ćemo doznati gdje se je išlo na vjeronauk – ako se je išlo i kad se je išlo – baš kao što ne ćemo doznati koji su bili neposredni odjeci Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Nitko nije spomenuo Vučetićev *Kerub* – list koji, barem prema dostupnu katalogu, nema ni Nacionalna i sveučilišna knjižnica, ali su ga sačuvali moji roditelji, tadašnji splitski sveučilištari, pa zbog te njegove rijetkosti u ovom broju *Političkog zatvorenika* objavljujemo njegovu naslovnicu i najvažniji tekst – s onim znamenitim zazivom novoga hrvatskoga narodnog preporoda, a ne će nam zbornik biti od koristi ni onda kad se zanimamo za utjecaj *Hrvatskoga književnoga lista* (jer se, recimo, Vanja Mladina vara kad, govoreći o 1971., misli da je to bila jedna od tribina s koje se je govorila istina, budući da se 1971. sa stranica *HKL-a* nije moglo čitati baš ništa, budući da ga je partijsko reformsko vodstvo zadavilo puno ranije, već u studenome 1969. godine – pokojni Zlatko Tomićić je do smrti tu staljinističku egzekuciju pripisivao upravo Savki Dabčević Kučar!). Nema, nažalost, ništa ni o časopisu *Vidik*, s onim znamenitim tematskim dvobrojem, posvećenim jednoj od hrvatskih rak-rana („Autonomaštvo jučer – unitarizam danas“).

No, zato možemo vidjeti, koliko su u prvim redovima i splitskoga studentskog pokreta sudjelovali sveučilištari iz protukomunističkih (katoličkih, nacionalističkih i tomu sličnih *negativnih* obitelji), a koliko oni koji su se smatrali integralnim dijelom jugoslavenskoga komunističkog sustava. U tom je pogledu posebno vrijedan prilog Ivana Čaljkusića – koji je i u literarnom smislu daleko najuspjeliji prilog cijeloga zbornika – dok ćemo čitav niz važnih svjedočanstava o organiziranju i odvijanju studentskoga štrajka pronaći u prilogima Josipa Brdara i Drage Čutuka (koji, nažalost, nije naveo razloge zbog kojih misli da

je jugoslavenska obavještajna služba imala udjela u poticanju tih događanja), pa i nekih drugih autora.

Nema u zborniku prevelika govora ni o odjecima Desete sjednice CK SKH, a vrlo malo o raspoloženju srednjoškolaca, premda s druge strane znademo da su neke proljećarske vedete 1970./71. sudjelovale u tzv. debatama i na splitskim srednjim školama. U tom je pogledu koristan prilog Marije Bošković (djev. Marasović), no u historiografskom je smislu za moj ukus ipak najvrjedniji prilog Vanje Mladine. Opisan je u njemu nastanak predstavke splitskih odvjetnika i odvjetničkih vježbenika u prilog studentskome štrajku, s dvije dragocjene, nažalost nedostavno razrađene epizode.

Jedna se odnosi na pokušaj zloglasnoga splitskog orjunaša, odvjetnika Mirka Franceschija („Slaveni i sutra, ali Hrvati – to nikada!“) da nakon 21. sjednice predsjedništva CK SKJ ustroji zasebnu, od Hrvatske odvjetničke komore odvojenu Dalmatinsku odvjetničku komoru (kao što su 1918. i 1944./45. dalmatinski autonomasi, srbohrvatska klatež i jugoslavenski integralisti htjeli izravan i neposredan naslon na Beograd, pa ih i u kasnijim desetljećima svojim hodočašćima u prestonicu na Ušću simbolički slijede kojekakvi trećerazredni glumci, drugorazredni novinari i slični lizači tuđih tanjura).

U drugoj, osobno mi značajnijoj, Mladina opisuje kako je u jednom trenutku prityvoreni Damir Petrić iz ćelije glasno započeo poznatu pravnu sentencu: „Nasciturus pri iam nato habetur...“, koju je Mladina dovršio jednako glasno, iz druge ćelije: „... quotiens de commodis eius agitur!“ Nije dostatno objašnjeno, pa nepravnic i oni što ne vladaju ni osnovama latinskoga ne će uopće shvatiti, da se tu zacijelo radi o hrvatskoj državi, da je ona taj *nasciturus*, to začeto, a nerođeno dijete. Jer Petrić i Mladina zapravo su iz svojih ćelija jedan drugomu – a i svima drugima! – prkosno vikali: „Ako se radi o njegovim probitcima, začeto se dijete smatra rođenim!“ To je, dakle, jedno od onih svjedočanstava da je i tada bilo onih – pa i onih što su stasali u jugoslavenskim komunističkim redovima – koji su htjeli da to začeto dijete, slobodna i neovisna Hrvatska, dođe na svijet, i koji su znali da se to neminovno mora dogoditi. Da u zborniku nema ništa drugo, već zbog toga bi bio vrijedan da bude objavljen...